

Barn bor med far når far bor med mor

Barns familier har gjennomgått store endringer de siste tiårene. Færre barn har gifte foreldre og færre lever i kjernefamilier overhodet, mens flere bor med enslige foreldre og med steforeldre. Bildet av barns familier, som det kommer fram i de offentlige registrene, er preget av store endringer. Samtidig er det noen trekk som viser forbausende stabilitet: Barn bor med mor, nå som før.

An-Magritt Jensen

Her skal vi ta opp noen hovedområder for endringer i barns familier. Vi bruker Statistisk sentralbyrås Barnestatistikk som er publisert etter 1989 (se boks om barnestatistikken) Den gir et bilde av hvor barn er bosatt ifølge offentlige registre. Den uformelle praksis kan gi et annet bilde. Det tar vi opp til slutt. Vi skal se på tre forhold: foreldrenes sivilstand, antall voksne i familien og fordelingen av barn mellom mor og far.

Ekteskapet dominerer fortsatt

De aller fleste barn bor med gifte foreldre, 64 prosent. Tabell 1 viser fordelingen etter foreldrenes sivilstand i 1989 og 2000. Selv om ekteskapet er den dominerende rammen om barns familier, så har andelen barn med gifte foreldre sunket kraftig, fra 78 prosent i 1989 til 64 prosent i 2000, 14 prosentpoeng over en periode på vel ti år. Parallelt har det vært en markant økning i andel barn som har samboende foreldre. Det gjelder 14 prosent. Likevel er det kanskje merkelig at samboerforeldrene er så få. Vi vet jo at omtrent halvparten av alle barn fødes utenfor ekteskap, og de fleste i samboerskap. Når det likevel er en relativt liten andel barn med samboende foreldre, skyldes det flere forhold. Samboerskapet er en ung familietype. Av alle barn under 18 år i 2000, vil relativt få av de eldre barna (født i 1982) være født i samboerskap. En annen grunn er at samboerskapet "går over". En betydelig andel av disse barna har foreldre som gifter seg etter en stund (mellom 30-50 prosent i løpet av barnets første leveår), dessuten opplever mange barn at foreldrene flytter fra hverandre (en av tre) (Jensen og Clausen 1997a). Ettersom barna blir eldre vil altså flere ha gifte foreldre. En tredje grunn er at statistikken viser en underrepresentasjon av samboerskap. Dette kommer vi tilbake til.

Som vi ser er den mest utbredte familietype i år 2000, etter gifte foreldre, enslig mor, vel 16 prosent. Det mest interessante trekket her er nok både den betydelige avstanden mellom barn som bor med mor alene og far alene, samt det stabilt lave nivået for barn som bor alene med far, 2 prosent. De utgjør 21 000 barn. Samtidig ser vi at det er en viss økning i andel barn med steforeldre. De er fortsatt få, 4,4 prosent, men det er en klar økning. For gruppen "andre", se boks om barnestatistikken.

Stemor – en saga blott?

Vel 77 prosent av alle barn bodde med begge foreldre i 2000, en nedgang på 5 prosentpoeng siden 1989. Det betyr likevel ikke at det er like stor økning i andel barn som bor med en enslig forelder. Vel 46 000 barn bor med steforeldre, sammenlignet med vel 29 000 i 1989. Prosentvis er stefamilien den gruppen "som øker mest". De utgjør likevel en liten gruppe av alle barn.

An-Magritt Jensen er professor i Department of Sociology and Political Science, Norwegian University of Science and Technology (anmagritt.jensen@svt.ntnu.no).

Flytter vi blikket fra alle barn, til den gruppen som ikke bor med begge foreldre, ser vi at steforeldre er en betydelig gruppe, nesten 20 prosent.

Vel 17 prosent av de barna som ikke bodde med to foreldre hadde en steforelder i 1989. I løpet av vel ti år har andelen økt til nesten 20 prosent. I 2000 bodde altså omtrent 46 000 barn med en steforelder. Dette er nesten alltid en stefar.

Nesten 170 000 barn bor alene med mor, mens vel 40 000 bor med mor og stefar. Til sammen utgjør de 210 000 barn. Det er omtrent dobbelt så mange barn som bor med stefar, sett i forhold til dem som bor alene med far. Stemødre ser nesten ut til å være en saga blott. I underkant av 5 000 barn bor med far og stemor. Det er ikke særlig forskjell i "tilbøyeligheten" til at mor eller far som bor alene med barn har fått en ny partner, henholdsvis 19,5 prosent og 18,5 prosent. Det er forskjellen i antall barn i disse familiene, som er utslagsgivende for at stefedre er langt mer vanlig enn stemødre.

Mor eller far

Nesten alle barn bor med mor. I figur 1 er alle barn tatt med, uavhengig av hvilken familietype de bor i. Det betyr at de barna som bor med begge foreldrene, og dermed både med mor og far, er lagt sammen med de barna som bor med mor alene, eller med mor og stefar. Likeledes er de barna som bor med begge foreldre, og igjen både med mor og far, lagt sammen med de barna som bor med far alene, eller med far og stemor. Dermed er alle barna inndelt i to grupper: de som bor med henholdsvis mor eller far enten dette er i kombinasjon med den andre forelder, med en aleneforelder eller i en stefamilie.

I 1989 bodde 97,3 prosent av alle barn med mor, mens 84,4 prosent bodde med far. I perioden fram til 2000 har andel barn som bor med begge foreldre sunket. Dette har kun gitt seg utslag i nedgang i andel barn som bor med

Om barnestatistikken

Barnestatistikken ble første gang publisert i 1989. Populasjonen for barnestatistikken er personer 0-17 år registrert bosatt i Norge per 1. januar registeråret, med noen unntak: Barnestatistikken omfatter bare *hjemmeboende barn 0-17 år*. Personer 0-17 år som har giftet seg, som har fått egne barn eller som er registrert flyttet hjemmefra, er ikke med i statistikken. Mor/stefar og far/stemor kan være partnere, gifte eller samboende (med minst ett felles barn). Andre omfatter barn som bor alene sammen med søsken eller sammen med bare stemor/stefar. Det kan også være barnehjemsbarn eller adoptivbarn der adopsjonen ennå ikke er formelt i orden. Samboere er en underregistrert gruppe. Barnestatistikken, som baserer seg på data fra Det sentrale folkeregister (DSF), fanger kun opp samboerpar som har minst ett barn felles og som er registrert på samme adresse. Hvis mor eller far har fått ny partner, men ikke har giftet seg eller fått barn med denne, vil ikke dette vises i statistikken; barna telles da som om de bor med bare mor eller far. Tall for barn som bor med mor og for barn som bor med far, er derfor noe usikre. Tallene i kategorien "andre" er lavere enn tidligere fra og med 1. januar 1999. Dette skyldes at DSFs rutiner angående barn og opphør av separasjon er blitt bedre. Det skal leveres egen melding for hvert barn ved opphør av separasjon, slik at barnet får tilbake riktig familienummer. Tidligere er ikke dette gjort (i det minste ikke gjennomgående), slik at barna ble stående uten en forelder med samme familienummer, og dermed falt inn under kategorien "andre".

Familietype	1989	2000
Gifte foreldre	78	64
Samboende foreldre	5	14
Mor alene	12	16
Far alene	2	2
Stefar/-mor	3	4
Andre	1	0
Totalt	101	100
Antall barn	986 400	1 044 700

Kilde: Barnestatistikk, Statistisk sentralbyrå.

	Alle barn	To foreldre	En forelder	Steforeldre og biologiske foreldre	Annet
1989	100,0	82,3	14,1	3,0	0,6
1991	100,0	81,0	15,4	3,0	0,6
1993	100,0	79,6	16,7	3,2	0,5
1995	100,0	78,9	17,3	3,4	0,4
1997	100,0	78,5	17,4	3,8	0,3
1999	100,0	77,9	17,9	4,2	0,0
2000	100,0	77,4	18,2	4,4	0,0

Kilde: Barnestatistikk, Statistisk sentralbyrå.

far. I 2000 bodde 97,5 prosent av alle barn med mor, mens 79,8 prosent bodde med far. På tross av økningen i foreldrebrudd er det ingen endring i den andelen av barna som bor med mor. Om noe, kan det spores en svak økning, mens foreldrebrudd utelukkende betyr at færre barn bor med far.

Nesten alle barn bor med mor, også når vi bare ser på dem som ikke bor med begge foreldre, 89 prosent. Det mest overraskende ved denne tabellen er den relative nedgangen i andel barn som bor med far. Mens vel 12 prosent av alle barn bodde med far i 1989, hadde andelen sunket til i underkant av 11 prosent i 2000. Godt og vel 210 000 barn bodde med mor, og ikke med far, i 2000, en økning fra 148 000 siden 1989. Tallet har også økt for barn som bor med far, men fra en mye lavere basis og i mye mindre omfang, fra nesten 21 000 til nesten 26 000. Figur 2 viser antall barn som bor med mor eller far over perioden.

Det er altså 89 prosent av disse barna som bor med mor, men som vi har sett bor ikke alle alene med henne. Spørreundersøkelsen Barns Familier (se boks) viste at omtrent 5 prosent av alle barn fødes av en mor som er alene ved fødselen (Jensen og Clausen 1997a), dermed utgjør disse rundt 50 000 barn under 18 år. En betydelig andel av barn bor med stefar. Blant dem som er født av en enslig mor kan stefar være den eneste mann de har bodd sammen med.

Vel 26 000 barn bor med far og ikke med mor. Til forskjell fra barn som bor med mor (der fedre ikke alltid er nærværende fra barnets fødsel) har alle disse barna en mor som de har bodd med fra fødselen (om vi ser bort fra de sjeldne tilfellene av mødre som dør ved fødselen). Sannsynligheten for at et barn skal bo med far, øker sterkt med barnets alder. Mens 0,9 prosent av barna under ett år bor med far, gjelder det samme 21 prosent av 17-åringene. Det er også høy sannsynlighet for at enebarn bor med far (48 prosent av alle som bor med far). I alenemorfamilien er 37 prosent av barna uten søsken. Far-og-barn-familien består altså av eldre og færre barn enn mor-og-barn-familien.

Vi kjenner lite til om det er andre demografiske trekk som skiller barn med alenefedre fra dem med alenemødre. En dansk undersøkelse har vist at mens svært få små barn har mistet den ene forelderen ved dødsfall, gjelder dette relativt mange av 3-5-åringene som bor alene med far (14 prosent) (Nygaard Christoffersen 1996).

Fedre som bor med barn har holdt seg på et stabilt og lavt nivå. I den grad det kan spores noen endring, har det funnet sted en svak nedgang i andel barn som bor med far. Dette er en utvikling som er vanskelig å forstå, om vi tar i betraktning den intense debatt som har vært ført de senere år om fedre som omsorgspersoner. Den mest nærliggende forklaring synes å være økningen i samboerskap, som kan ha som virkning å svekke fedres rolle. Ekteskap har tradisjonelt vært den sosiale form for å tildele fedre formelle rettigheter til barn.

Tabell 3. Andel barn som bor med steforeldre av alle barn som ikke bor med to foreldre. 1989-2000

	Andel barn med steforeldre	Antall barn som ikke bor med to foreldre
1989	17,3	168 600
1991	16,6	180 200
1993	15,9	194 800
1995	16,6	206 900
1997	18,7	215 800
1999	19,1	228 000
2000	19,5	236 300

Kilde: Barnestatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4. Barn med én forelder, etter hvem de bor med. 2000

	Mor alene	Stefar og mor	Far alene	Stemor og far	Alle
Antall	169 300	41 200	21 000	4 800	236 300
Prosent	71,6	17,5	8,9	2,0	100,0

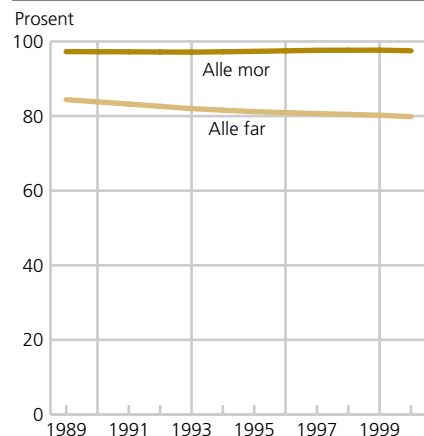
Kilde: Barnestatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5. Andel barn som bor med mor eller far av dem som bor med én forelder. 1989-2000. Prosent

	Mor	Far	Alle
1989	87,7	12,3	168 600
1991	88,0	12,0	180 200
1993	88,1	11,9	194 800
1995	88,9	11,1	206 900
1997	89,9	10,1	215 800
1999	89,5	10,5	228 000
2000	89,1	10,9	236 300

Kilde: Barnestatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 1. Barn som bor med mor eller far. Alle familietyper. 1989-2000. Prosent

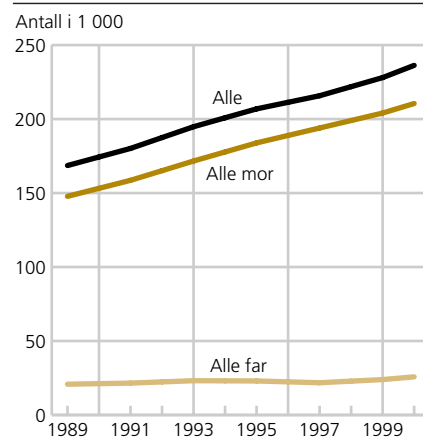
Kilde: Barnestatistikk.

Vel 77 prosent av alle barn bodde med begge foreldre i 2000

Foto: Eva Klingenberg

Figur 2. Barn som bor med én forelder, etter om de bor med mor eller far. 1989-2000. Antall i 1 000

Kilde: Barnestatistikk.

Kan vi tro tallene?

Bare delvis. Statistikken forteller det offisielle bildet av barns familier og hvordan dette er registrert. Men et kjennetegn ved familieendringer er nettopp framveksten i de uformelle trekkene. Det er særlig samboerskapet som skaper problemer for statistikken.

Samboerskapet skaper problemer på to punkter. For det første blir for mange barn registrert som født av enslige mødre fordi en del samboerfedre ikke registreres. Samboerfedrenes usynliggjøring i fødselsstatistikken og skilsmissestatistikken er nok størst for de helt yngste barna, fordi en del foreldre vil gifte seg etter en stund, mens en annen del vil flytte fra hverandre. Samboerfedrene vil altså reelt bli færre når vi beveger oss opp i aldersgruppene. Imidlertid vil også "sambostefedre" være underrapportert. Ettersom samboerskap er mer utbredt ved senere familiedannelser, vil dette utgjøre en betydelig gruppe.

Samlet betyr dette at statistikken viser for høye andeler av enslige mødre. På grunn av problemene med å skille mellom enslige og samboende er kategoriene "enslig mor" (og "enslig far") utelatt fra familiestatistikken fra januar 1998. Det er anslått at tall for enslige mødre før dette har vært 20 prosent over det reelle.

Flere barn bor med begge foreldre enn det statistikken viser. Spørreundersøkelsen Barns Familier (se boks) 1996 viste at 82 prosent av alle barn bodde med begge foreldre i 1996. 10,5 prosent bodde med enslig mor, 1,6 med enslig far, 5,7 prosent med mor og stefar og 0,6 prosent med far og stemor. I tiden fra 1988 til 1996 sank andel barn med to foreldre med 5 prosentpoeng (Jensen og Clausen 1997a). Dette kan tyde på at de offisielle tallene over barns familier viser noe for lave andeler barn som bor med to foreldre. På den andre siden, dersom endringen fra 1996 til 2000 er den samme som den fra 1988 til 1996 (med nedgang på 5 prosentpoeng) kan dette vise et godt samsvar mellom registerstatistikken og tallene fra spørreundersøkelsen som viser at 77 prosent av alle barn bor med begge foreldre.

Spørreundersøkelsen Barns Familier

Spørreundersøkelsen Barns Familier 1996 omfatter et landsrepresentativt utvalg av barn i aldre 4, 10 og 16 år på intervju tidspunktet. Totalt omfatter undersøkelsen vel 3 000 barn. Undersøkelsen kartlegger familiemønstre ved barnets fødsel og gjennom oppveksten. Utvalg og datainnsamling ble gjennomført ved Statistisk sentralbyrå. Prosjektansvarlig var An-Magritt Jensen. Barn er den statistiske enheten, mens opplysningene er gitt av en voksen i barnets hushold. Svarprosenten var 71,3. Dokumentasjonsrapporten noterer ingen utvalgsskjevhet i forhold til kjønn og landsdel, men en viss underrepresentasjon av 16-åringer, sett i forhold til 4- og 10-åringer (Vaage 1996).

Det andre forholdet som usynliggjør fedre i statistikken er at de uformelle samværsordninger ikke kommer fram. Hver person kan kun ha én adresse ifølge Statistisk sentralbyrå. Selv om barn i praksis skulle tilbringe like mye tid hos mor og far, kan barnet formelt sett bare bo hos den ene. I nesten alle tilfeller er det moren som har den registrerte bostedsadressen. Ifølge Samværsundersøkelsen 1996 (Jensen og Clausen 1997b) bodde 5 prosent av barna like mye hos begge foreldre. Dersom 10 prosent av barna bor med far, og 5 prosent bor like mye hos begge foreldre, betyr dette at 15 prosent bor hel eller halv tid med far. Undersøkelsen omfattet et landsrepresentativt utvalg av foreldre som hadde barn under 18 år og som ikke bodde sammen. En annen undersøkelse (Moxnes og Winge 2000) har et utvalg av foreldre som ble skilt i Oppdal og Trondheim i 1992 og 1995. Den finner at 29 prosent av barna bor hos far på heltid eller deltid. En viktig forskjell mellom de to undersøkelsene er at den første omfatter både samboere og foreldre som aldri har bodd sammen, mens den andre har skilte foreldre som sitt utvalg. Begge undersøkelsene tyder imidlertid på at fedre har en større plass i de uformelle boordningene enn i de offisielle registrene.

Dramatisk endring eller forbausende stabilitet?

Det 20. århundret har vært preget av dramatiske endringer i kvinners status. I dag er flertallet av mødre i jobb og andelen heltidsyrkesaktive mødre øker sterkt. Omtrent parallelt med økningen i kvinners yrkesaktivitet fant store endringer i familiemønstrene sted. Det har vært en sterk økning i fødsler utenfor ekteskap, og andre familietyper enn den gifte kjernefamilien har blitt alminnelig.

Et interessant trekk ved utviklingen er "avformaliseringen" av faderskapet, gjennom framvekst av samboerskap. Mange har tolket framveksten av samboerskap som et uttrykk for den likestilte familie. Det er også klart at samtidig med nye yrkes- og familiemønstre, har fedre gått inn i en mer aktiv omsorgsrolle for barn. Fedrekvoten ble innført med "mild tvang", og ble en stor suksess (Brandth og Kvande 1999). Det er mange indikatorer som peker i retning av et århundre med store endringer i kjønnsrollemønsteret mellom mann og kvinne.

Sett på denne bakgrunn er det en forbausende stabilitet i mødre og fedres forhold til barn. Av alle barn under 18 år bor 97,5 prosent med mor. I en periode med stor diskusjon om fordeling av barn etter brudd har det vært en relativ (men svak) nedgang i andelen av barn som bor med far. Denne stabiliteten kommer klarest til uttrykk når vi henter våre informasjonen fra de offentlige registre. Supplerende former for informasjon, bekreftet i flere forskningsarbeider, viser at fedre også har fått en mer aktiv rolle i den uformelle organiseringen av foreldreskapet, men dette har ikke kommet til et punkt der det er formalisert. Det offisielle bildet viser helt tydelig at barn bor med far når far bor med mor.

Om vi ser dette i et hundreårsperspektiv betyr det antakelig at det bor flere barn med mor i dag, enn ved inngangen til det 20. århundret. Mødre fikk en begrenset rett til å ha barn etter skilsmisse ved de Castbergske barnelover i 1915. Den viktigste grunnen er nok likevel at foreldrebrudd har erstattet dødelighet som årsak til at foreldre ikke bor sammen. I hele perioden har ett mønster holdt seg uten endring: barn bor med mor dersom hun er i live. Århundret har ført til dramatiske endringer i kvinners yrkesroller, men viser en forbausende stabilitet i begge kjønns forelderoller.

Litteratur

Brandth, Berit og Elin Kvande (1999): "Refleksive fedre". i A.-M. Jensen mfl.: *Oppvekst i barnets århundre. Historier om tvetydighet*, Oslo: ad Notam Gyldendal.

Jensen, An-Magritt og Sten-Erik Clausen (1997a): *Barns familier. Samboerskap og foreldrebrudd etter 1970*, Prosjektrapport nr. 21, Oslo: NIBR.

Jensen, An-Magritt og Sten-Erik Clausen (1997b): *Samvær og fravær. Foreldres kontakt med barn de ikke bor sammen med*, Notat nr. 103, Oslo: NIBR.

Moxnes, Kari og Asgeir Winge (2000): *Foreldresamarbeid etter skilsmisse*, Trondheim: Allforsk.

Nygaard Christoffersen, Mogens (1996): *Oppvekst hos fedre – en sammenligning af 3-5 årige børns oppvekst hos fedre og mødre*, København: Socialforskningsinstituttet 96: 23.

Vaage, Odd Frank (1996): *Undersøkelse om barns oppvekstforhold 1996*, Dokumentasjonsrapport, Notater 96/30, Statistisk sentralbyrå.